

УДК 37(477)(092)

Оксана Кабанова,
аспірант
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

ДИТЯЧИЙ РУХ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА СОКОЛЯНСЬКОГО (1889–1960)

У статті описується багата подія і досить драматична педагогічна діяльність педагога, педолога, фахівця з проблем спеціальної педагогіки, відомого теоретика вітчизняного дитячого руху 20-х років ХХ ст. І. Соколянського (1889–1960), висвітлено місце дитячого руху в педагогічній спадщині вченого. Автором проаналізовано внесок І. Соколянського у розвиток дитячого руху, здійснено аналіз публікацій та статей педагога, в яких він описував свої думки та теоретико-методичні доробки розвитку вітчизняного дитячого руху.

Ключові слова: дитячий рух, Іван Соколянський, педагогічна спадщина.

В статье описывается богатая событиями и достаточно драматическая педагогическая деятельность педагога, педолога, специалиста по проблемам специальной педагогики, известного теоретика отечественного детского движения 20-х годов ХХ в. И. Соколянского (1889–1960), освещено место детского движения в педагогическом наследии ученого. Автором проанализирован вклад И. Соколянского развития детского движения, осуществлен анализ публикаций и статей педагога, в которых он описывал свои мысли и теоретико-методические доработки развития отечественного детского движения.

Ключевые слова: детское движение, Иван Соколянский, педагогическое наследие.

This article describes the eventful and rather dramatic pedagogical activity teacher, pedologists, expert on issues of special pedagogy known theorist of national children's movement of the 20's of the twentieth century. I. Sokolyansky (1889-1960) covered place children's movement in the pedagogical heritage scientist. The author analyzes the contribution of I. Sokolyansky to the development of children's movement, the analysis of publications and articles teacher, in which he described his ideas and theoretical and methodological revision of the national children's movement.

Key words: children's movement, Ivan Sokolyansky, pedagogical heritage.

Вирішення важливих питань сучасного суспільства неможливе без об'єктивного оцінення та осмислення минулого, саме творчої спадщини педагогів, які, як зазначав Ш. Амонашвіллі, складають «зоряне небо», тому що здобутки педагогів давно вже знаходяться поза часом.

Науковці вважають, що найбільш повне та репрезентативне дослідження освітньо-виховних феноменів минулого можливе лише у контексті розвитку педагогічної думки. За словами академіка О. Сухомлинської, вивчення й аналіз персоналії як окремого предмета історико-педагогічного дослідження має важливе значення, оскільки особиста біографія часто є основою наукової реконструкції епохи та висвітленням загальнопедагогічного досвіду певного періоду [7, с. 35].

Дитячий рух має унікальний, багатогранний досвід соціально-виховної діяльності – результат педагогічних пошуків його теоретиків та практиків.

І тому, сьогодні набуває важливості всебічне вивчення та висвітлення спадщини видатних педагогів, як вітчизняних так і зарубіжних, ідеї яких великою мірою вплинули на розвиток та становлення українського освітньо-культурного процесу та дитячого руху.

На думку укладачів «Педагогического энциклопедического словаря» (Москва, 2004 р.), *дитячий рух* (дитячий громадський рух) – це сукупність діяльності різних дитячих громадських організацій та дитячих громадських об'єднань; одна з форм соціально значущої діяльності дітей та молоді; соціальне явище, що охоплює велику групу дітей та підлітків, які прагнуть до об'єднання в межах дитячих спільнот. Дитячий рух сприяє самовираженню, самовизначенню та соціалізації особистості дитини. В дитячому русі дитина набуває соціального досвіду спілкування та діяльності.

У контексті вище означеного набуває актуальності вивчення та об'єктивна оцінка надбань минулого, а саме, творчій спадщині видатного педагога-теоретика дитячого руху 20-х рр. ХХ ст. Івана Соколянського (1889–1960). Іван Соколянський – педагог, педолог, фахівець з проблем спеціальної педагогіки, організатор освіти і науки в Росії та Україні, відомий теоретик вітчизняного дитячого руху 20-х років ХХ ст., людина різнобічних знань і високоосвічений фахівець світового значення.

І. Соколянський залишив значну педагогічну спадщину – публікації в періодичній пресі, методичні доробки. До недавнього часу ці матеріали були недоступні для широкого наукового загалу, а тому не систематизовані та цілеспрямовано не проаналізовані.

В контексті інших проблем педагогічну діяльність Івана Соколянського досліджували ряд видатних педагогів, як минулих років так і сучасності, а саме: Т. Басилова [1], Н. Єфименко [2], Н. Коляда [4], В. Марочка [8], О. Сухомлинська [10], Г. Хілліг [8]. Та все ж діяльність Івана Соколянського ще не була достатньо вивчена та висвітлена, а його

доброби опубліковані по всіх газетах, журналах та інших джерелах.

Мета статті – висвітлення внеску І. Соколянського у розвиток дитячого руху в Україні, аналіз історико-педагогічних та теоретико-методичних праць педагога з даної проблеми.

Іван Соколянський – одним із тих педагогів, які формували ідеологію початкового періоду радянської педагогічної думки, а доказом цього можна вважати його творчий доробок та науково-педагогічну діяльність: був студентом Кубанської учительської семінарії і педагогічного відділення природничо-історичного факультету Санкт-Петербурзького психоневрологічного інституту, викладачем Олександрівського училища для глухонімих, учителем школи-санаторію в Євпаторії, також був організатором школи для глухих дітей в місті Умані, завідувачем Уманської народної освіти, головою Київського управління вищих навчальних закладів, працівником апарату Наркомосу УСРР, головою Науково-методичного комітету управління соціального виховання Наркомосу УСРР, членом Центрального бюро дитячого комуністичного руху при ЦК ЛКСМУ. Також саме Іван Соколянський був ініціатором відкриття в м. Харків першої в Радянському Союзі спеціальної школи-клініки для сліпоглухонімих дітей та лікарсько-педологічного кабінету, потім займав посаду декана факультету соціального виховання Харківського інституту народної освіти, організатора і керівника Українського науково-дослідного інституту педагогіки та Інституту дефектології у Харкові, завідувача відділом експериментальної психофізіології і клінікою для сліпоглухонімих Українського інституту експериментальної медицини, професором Харківського медичного інституту, старшим науковим співробітником науково-практичного інституту спецшкіл і дитбудинків Наркомосу РСФРР (Москва), Інституту дефектології АПН СРСР, директором Загорської спеціальної школи-інтернату для сліпоглухонімих дітей (Росія)... [6, с. 833].

І. Соколянського називали теоретиком дитячого комуністичного руху. З 1921 р. Іван Панасович починає працювати в апараті Наркомосу УСРР, а згодом очолює Науково-методичний комітет управління соціального виховання Наркомосу УСРР та стає членом Центрального бюро дитячого комуністичного руху при ЦК ЛКСМУ [7, с. 278].

Науково-педагогічна діяльність І. Соколянського на початку 30-х років піддавалася критиці, про що свідчать матеріали резолюції дискусійної сесії УНДІПу (15–20 лютого 1931 р.). Незважаючи на критичний аналіз творчого доробку ученого в галузі загальної педагогіки, його діяльність у галузі дитячого комуністичного руху була позитивно оцінена. Серед захисників Івана Панасовича був М. Миронов, який говорив про заслуги представників Харківської школи, переконуючи присутніх у тому, що їй не треба трошити, а навпаки – їй треба дати розвиватися далі, «...виправляючи окремі помилки, окремі механістичні збочення які в неї були» [2, с. 7].

Проте «прихильники» продовжували говорити про шкідливість «контрреволюційного гнізда» Харківської педагогічної школи та «націоналістичні», «фашистські» погляди її керівників і учнів. Зокрема – «фашиста» І. Соколянського, для якого «...не існують рішення партії, він їх заперечує, він проти них бореться» [2, с. 8]. В результаті – два арешти за найпоширенішими у ті часи звинуваченнями – «належність до української контрреволюційної організації» (1933 р.) та «націоналістичну діяльність» (1937 р.). 21 травня 1939 р. його звільнили, півроку «розбитий паралічем» пролежав у ліжку, а згодом, на межі відчаю, переїхав до Москви. У 1947 р. здобув науковий ступінь кандидата педагогічних наук, у 1957 р. був реабілітований [7, с. 300–301].

І. Соколянський значної уваги приділяв питанням змісту методики роботи в комдитгрупах. Обґрунтовуючи методику роботи в дитячих групах, оскільки стверджував, що методика праці в комдитгрупах є основою соціально-виховної («соцвихівська») праці.

Міркування І. Соколянського щодо змісту та методики роботи дитячого руху широко відбивались на шпальтах періодичних видань, зокрема, у журналі «Радянська освіта» («Школа та дитрух на Україні») (1925, №5), «Дитрух – школа – учитель» (1925, № 5), «Ув'язка соцвиху з дитячим рухом» (1925, № 2), «Про методику праці в комдитгрупах й установах соцвиху» (1925, № 12), «Дитячий рух – соціальне виховання» (1925, № 11), «Деякі питання радянської педагогіки» (1928, № 10, № 11); у журналі «Дитячий рух» («До питання про методику праці в комдитгрупах і установах соціального виховання» (1925, № 2), «Основні принципи системи роботи піонерської організації» (1929, № 1) та ін.; у журналі «Шлях освіти»: «Соціальні й біологічні моменти в дитячому русі» (1924, № 6) та ін.

У статті «До питання про методику праці в комдитгрупах і установах соціального виховання» педагог розмірковував над питаннями: яка має бути методика? Як треба керувати? Якими прийомами можна охопити всі ті галузі, які характеризували, комуністичних дитячий рух? [8, с. 9–20].

І. Соколянський наголошував на тому, що шляхи нової методики праці в дитячих установах, як і в школі (соцвих), так і поза (дитрух), мав прокладати саме дитячий рух, а не школа. Методику праці в комуністичному дитячому русі потрібно було утворювати на основі того досвіду, який був у багатій практиці комдитруху. Педагог зазначав, що проблеми соціального виховання, проблема наукової педагогіки, проблема наукової методики педагогічної праці і проблема комуністичного дитячого руху органічно пов'язані між собою. Комдитрух являвся спрямовуючим, керуючим чинником у виробленні науково-педагогічної системи соціального виховання. А це примушувало педагогів соцвихів і комсомольців, які були безпосередніми керівниками комдитруху спільними силами взятися за вироблення методики праці в комдитгрупах, і цим самим вирішити

справу методики соцвиху [8, с. 11].

Головна ідея І. Соколянського стосувалася так званої «ув'язки» соціального виховання та дитячого руху: «...не дитячий рух організовується на засадах соцвиху, а, навпаки, соціальне виховання будується на засадах дитруху. Дитячий рух є основне, на чому ми тільки й можемо розв'язати проблему соціального виховання. Дитячий рух є те джерело, з якого тільки й може постати нова, наукова (марксівська) педагогіка... Командні висоти в дитрухові, а не в соцвихові» [9, с. 23–24]. Таку визначену позицію теоретик пояснював тим, що «...соцвих без дитруху й мислити не можна... коли дитрух розвивається й розвиватиметься (а це справді так) поза соцвихом і незалежно від нього (коли соцвих спатиме), то соцвих без дитруху буде лише сухий препаратований кістяк шкільної сітки, схоластичної учби з формальним урядовим опікуванням – не більше» [10, с. 15–16].

У своїй статті «Ув'язка соцвиху з дитячим рухом» І. Соколянський наголошував, що метою попередження так званої «загрози захвату» дитячого руху потрібно педагогом, а не комсомолом, школі потрібно повністю «...ув'язати свою працю з працею робітників дитячого руху». Також педагог вважав, що особливої уваги у справі організації «ув'язки» соціального виховання із дитячим рухом потрібно надавати питанням методики, оскільки у робітників дитячого руху є чимало «неясностей» та «хиб», які можна виправити шляхом «поглиблення» їх методичної підготовки [11, с. 18].

І. Соколянський виділяв три основних взаємопов'язаних чинники («моменти») комуністичного дитячого руху, як організованого педагогічного процесу: керівник, матеріал (оточення), дитинство.

Отже, до теоретико-методичного доробку І. Соколянського відносемо визначення даної категорії: «Дитячий-же рух взагалі є дитяча активність, що виявляє собою реакції дитинства на всякі події, що виникають на суспільному тлі... Словом, оточення цілком відбивається на дитячій масі і наповнює зміст її поведінки, утворює в масі ті форми й угруповання, що неминуче виникають внаслідок певних процесів серед суспільства взагалі. Так ми знаємо різні дитячі угруповання: національні, релігійні, партійні (укапістські), які й свідчать про те, що дитячий рух це не щось штучно витворене, але неминуче явище в складних суспільних процесах» [4, с. 279–281].

Відомий теоретик дитячого руху 20-х років ХХ ст. – Іван Панасович Соколянський – залишив помітний слід в історії вітчизняної педагогіки, як особистість різнобічних знань і високоосвічений фахівець. Його діяльність потребує всебічного вивчення та об'єктивного висвітлення, щодо теоретико-методичного обґрунтування такого соціокультурного феномену, як дитячий рух.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басилова Т. А. Иван Афанасьевич Соколянский / Т. А. Басилова // Дефектология. – 1989. – № 2. – С. 4–7.
2. Войтинська А. Проти шкідництва Харківської педагогічної школи на ділянці ком- дитруху / А. Войтинська // Дитячий рух. – 1934. – № 3. – С. 7–11.
3. Єфіменко Н. В. Иван Панасович Соколянський / Н. В. Єфіменко. – К., 2000. – 104 с.
4. Коляда Н. М. Иван Панасович Соколянський (1889–1960) – теоретик дитячого руху в Україні (20-ті роки ХХ ст.) / Н. М. Коляда // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постатті : зб. наук. пр. / Міністерство освіти і науки України, Дніпропетр. наук. університет ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2008. – Вип. 6. – С. 278–283.
5. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1920–1941) / В. І. Марочко, Г. Хіллів. – К. : Наук. світ, 2003. – С. 111–123.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 833
7. Соколянський Іван Панасович // Українська педагогіка в персоналіях : навчальний посібник : у 2 кн. Кн. 2. ХХ століття / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – С. 296–302.
8. Соколянський І. До питання про методику праці в комдитгрупах і установах соціального виховання / Іван Соколянський // Дитячий рух. – 1925. – № 2. – С. 9–20.
9. Соколянський І. Про методику праці в комдитгрупах й установах соцвиху / Іван Соколянський // Радянська освіта. – 1925. – № 12. – С. 23–24.
10. Соколянський І. Дитрух – школа – учитель / Іван Соколянський // Радянська освіта. – 1925. – № 5. – С. 15–16.
11. Соколянський І. Ув'язка соцвиху з дитячим рухом / Соколянський І. // Радянська освіта. – 1925. – № 2. – С. 18.